

Stockholm 2026

Till: Justitiedepartementet

Diarienummer: Ju2026/01665

Ärende: Remissvar avseende En skärpt syn på involvering av underåriga i brottslighet (Ds 2026:14)

Avsändare: Stiftelsen Fryshuset

Fryshusets remissyttrande

Inledning

Fryshuset välkomnar möjligheten att lämna synpunkter på utredningens förslag. Som organisation möter vi sedan lång tid tillbaka barn och unga som befinner sig i eller i riskzonen för kriminalitet, liksom unga som försöker lämna destruktiva miljöer bakom sig. Genom vår verksamhet möter vi dagligen konsekvenserna av den organiserade brottslighetens rekrytering av barn och unga och ser hur denna utveckling drabbar såväl individer som familjer och lokalsamhällen.

Fryshuset delar samhällets ambition att kraftfullt motverka användningen av barn i kriminell verksamhet. Samtidigt är det avgörande att nya straffrättsliga åtgärder är träffsäkra, proportionerliga och bygger på kunskap om hur kriminella nätverk fungerar samt vilka konsekvenser åtgärderna får för barn och unga. Vi anser att samhällets insatser måste riktas mot de personer som organiserar, styr och tjänar på exploateringen av barn, samtidigt som möjligheterna att förebygga rekrytering och stödja barn att lämna kriminalitet stärks.

Fryshusets synpunkter

Fryshuset delar utredningens bedömning att det är särskilt allvarligt när vuxna använder barn för att begå brott. Att vuxna rekryterar, styr eller på annat sätt utnyttjar barn i kriminella syften är en av de allvarligaste formerna av exploatering som förekommer inom den organiserade brottsligheten i dag. Det är angeläget att samhället tydligt markerar allvaret i dessa handlingar och att vuxna som använder barn som brottsverktyg möts av kraftfulla reaktioner.

Samtidigt vill Fryshuset framhålla att den lagstiftning som redan finns på området endast i begränsad utsträckning har lett till fällande domar. Trots att användandet av barn inom kriminella nätverk är ett välkänt och omfattande problem har relativt få vuxna kunnat lagföras med stöd av den befintliga regleringen. Mot denna bakgrund menar Fryshuset att det finns anledning att närmare analysera varför nuvarande lagstiftning inte fått större genomslag i rättstillämpningen innan ytterligare straffskärpningar genomförs. Om lagstiftningen inte tillämpas effektivt riskerar högre straffvärden i sig att få begränsad praktisk betydelse.

När det gäller förslaget att skärpa straffen för barn som rekryterar andra barn vill Fryshuset uttrycka en större tveksamhet. Under senare år har ett stort antal lagändringar genomförts med

syfte att skärpa samhällets reaktion på gängrelaterad brottslighet, särskilt när det gäller unga lagöverträdare. Sammantaget innebär dessa reformer att fler barn och unga döms till längre frihetsberövande påföljder och att flera ungdomar, efter att ha inlett sin verkställighet inom ungdomsvården, senare kommer att avtjäna delar av straffet inom kriminalvårdens vuxensystem.

Fryshuset är oroat över denna utveckling. Kriminalvården står i dag inför betydande utmaningar med överbeläggning och begränsade möjligheter att erbjuda rehabilitering, utbildning och andra återfallsförebyggande insatser. Samtidigt rapporteras ökade problem med våld och andra allvarliga missförhållanden inom anstaltsmiljöerna. Detta är inte miljöer där samhället bör eftersträva att placera fler barn och unga än nödvändigt. Varje ytterligare straffskärpning som riktas mot barn bör därför föregås av en noggrann analys av vilka konsekvenser den får för barnets framtida möjligheter att lämna kriminalitet och återintegreras i samhället.

Mot bakgrund av det stora antal straffrättsliga reformer som nyligen genomförts på området anser Fryshuset att försiktighetsprincipen bör tillämpas. Innan ytterligare straffskärpningar riktade mot barn införs bör större vikt läggas vid att följa upp och analysera effekterna av redan beslutade reformer. Det gäller särskilt konsekvenser för barns rättigheter, möjligheter till rehabilitering och risken för att kriminaliteten förskjuts till allt yngre åldrar. I dagsläget är det svårt att överblicka de samlade effekterna av de omfattande förändringar som redan genomförts, vilket gör det angeläget att en helhetsbedömning görs innan ytterligare skärpningar beslutas.

Fryshuset ser även en risk att ytterligare straffskärpningar får oavsiktliga effekter på de kriminella nätverkens rekryteringsmönster. Erfarenheten visar att kriminella aktörer ofta anpassar sina metoder efter förändringar i lagstiftning och rättstillämpning. När samhället höjer påföljderna för att använda vissa grupper finns en risk att nätverken i stället riktar sig mot andra grupper som uppfattas som mindre riskfyllda eller mer lättutnyttjade.

Mot denna bakgrund finns en risk att förslaget inte i första hand påverkar de kriminella nätverkens vilja att använda barn i brottslighet, utan snarare vilka barn som används. Om äldre ungdomar riskerar längre straff kan nätverken komma att rekrytera ännu yngre barn till de mest allvarliga uppdragen. Fryshuset menar därför att konsekvenserna för rekryteringen av yngre barn behöver analyseras mer ingående. Annars finns en risk att problemet förskjuts nedåt i åldrarna snarare än minskar.

Fryshuset vill även uppmärksamma hur rekryteringen till kriminella nätverk ofta är organiserad i flera led. De barn och unga som rekryterar andra barn agerar inte sällan på uppdrag av, under påverkan från eller på direkt instruktion av äldre personer högre upp i den kriminella strukturen. Samtidigt är det ofta de yngre personerna närmast den konkreta brottsligheten som identifieras, lagförs och blir föremål för rättsväsendets ingripanden.

Mot denna bakgrund ser Fryshuset en risk att de föreslagna straffskärpningarna i första hand kommer att träffa de barn och unga som själva befinner sig längst ned i den kriminella hierarkin, snarare än de äldre aktörer som organiserar, styr och tjänar på verksamheten. Om så blir fallet

finns en risk att lagstiftningen i begränsad utsträckning påverkar de personer som har störst inflytande över rekryteringen, samtidigt som de barn som redan exploateras av kriminella nätverk möts av ytterligare straffrättsliga konsekvenser.

Fryshuset anser därför att det finns skäl att noggrant analysera vem som i praktiken kommer att träffas av den föreslagna regleringen. För att minska rekryteringen av barn till kriminalitet behöver åtgärderna i första hand riktas mot de personer som initierar, organiserar och upprätthåller användandet av barn i brottslighet. Risken är annars att lagstiftningen främst får effekt på de barn och unga som själva befinner sig i en utsatt position inom den kriminella strukturen, medan de personer som utövar det egentliga inflytandet över rekryteringen påverkas i betydligt mindre utsträckning.

Fryshusets syn på unga lagöverträdare

Fryshusets utgångspunkt är att barn och unga som begår brott ska hållas ansvariga för sina handlingar, men att straffsystemet samtidigt måste utformas utifrån kunskap om ungas utveckling, mognad och möjlighet till förändring. Samhällets reaktion ska vara tydlig, men också bidra till att minska återfall och skapa förutsättningar för ett liv bortom kriminalitet.

Mot denna bakgrund vill Fryshuset framhålla att unga vuxna mellan 18 och 21 år befinner sig i en särskild utvecklingsfas som även fortsättningsvis bör beaktas i straffrätten. Modern forskning visar att den neurologiska och sociala mognadsprocessen fortsätter långt efter myndighetsåldern. Under mer än hundra år präglades svensk straffrätt av principen att unga vuxna, trots att de är myndiga, generellt har en lägre grad av mognad än fullt utvecklade vuxna och därför bör behandlas annorlunda vid straffmätning och påföljdsval. Fryshuset anser att denna grundprincip fortsatt är relevant och att det finns starka skäl att återinföra en ordning där ålder ges större betydelse vid straffmätning för unga mellan 18 och 21 år.

Fryshuset är även kritiskt till utvecklingen där samma omständigheter i praktiken kan leda till flera parallella straffskärpningar. Vår principiella hållning är att straffsystemet bör präglas av proportionalitet, rättssäkerhet och förutsebarhet. Vi tror inte på att flera straffskärpningsgrunder staplas ovanpå varandra på ett sätt som leder till oproportionerliga straffnivåer. Fokus bör i stället ligga på åtgärder som förebygger brott, minskar rekryteringen till kriminella nätverk och stärker möjligheterna till rehabilitering och återanpassning.

Fryshuset vidhåller även sin tidigare hållning att personer mellan 18 och 21 år inte bör kunna dömas till livstids fängelse. Även när mycket allvarliga brott har begåtts måste rättssystemet ta hänsyn till den utvecklingsmässiga skillnaden mellan unga vuxna och äldre personer. För denna åldersgrupp bör straffsystemet präglas av en tydlig tro på förändring, rehabilitering och möjligheten att lämna en kriminell livsstil.

Avslutande bedömning

Fryshuset anser sammantaget att vuxna som använder barn i brottslighet bör mötas av kraftfulla rättsliga konsekvenser och välkomnar ambitionen att stärka samhällets skydd för barn mot sådan exploatering.

Samtidigt anser Fryshuset att ytterligare straffskärpningar riktade mot barn och unga bör föregås av mer omfattande konsekvensanalyser och en samlad utvärdering av de reformer som redan har genomförts. Särskilt viktigt är att säkerställa att lagstiftningen träffar de personer som organiserar, styr och tjänar på användningen av barn i kriminalitet, snarare än att i första hand skärpa konsekvenserna för de barn och unga som själva är en del av samma exploaterande struktur.

För att långsiktigt minska barns involvering i grov brottslighet krävs inte enbart straffrättsliga åtgärder utan även insatser som minskar rekryteringen till kriminalitet, stärker skyddet för utsatta barn och unga samt skapar reella möjligheter att lämna kriminalitet och etablera sig i samhället. Samhällets viktigaste uppgift måste vara att förhindra att barn rekryteras till kriminalitet från första början och att ge unga människor en realistisk möjlighet att välja en annan väg.

Stiftelsen Fryshuset